

AŞAĞI GÜLBAHÇE KÖYÜ (TUNCELI-PERTEK) HALI DOKUMA ÖRNEKLERİ¹

AŞAĞIGÜLBAHÇE VILLAGE MOSQUE (TUNCELI-PERTEK) CARPET WEAVING SAMPLES

Eylem GÜZEL*

ÖZET

Bu çalışmada, Tunceli-Pertek İlçesi Aşağı Gülbahçe Köyü'nde bulunan halı örnekleri ele alınmıştır. Araştırmada; halı ve Aşağı Gülbahçe Köyü konusunda bilgi verildikten sonra örnek resimler ve çizimleri ile katalog oluşturulmuştur. Ayrıca yörede tespit edilen halı örnekleri ile Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yapılan halılar arasındaki benzerlikler üzerinde de durularak konunun geniş bir çerçeveden değerlendirilmesi yapılmıştır.

Dokuma sanatı açısından zengin bir coğrafya olan Anadolu, her yörede, özgün ve bazen de benzerlikleriyle ön plana çıkan dokuma ürünleriyle dikkat çekmektedir. Bu coğrafyada dokuma konusunda zengin örneklere sahip kentlerden biri de Tunceli'dir. Kentte dokumanın gelişiminde yaylak- kışlak yaşam tarzı gösteren Şavak Aşiretinin varlığı etkili unsurlardan biridir. Dokuma konusunda dikkatleri üzerine çeken Şavak köylerinden biri, eski adı Kurmes olan Aşağı Gülbahçe Köyü'dür. Köyde yapmış olduğumuz incelemeler sonrasında elde edilen halı örneklerinin, sedir, yan, taban ve yastık gibi değişik formlarda dokunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Aşağı Gülbahçe Köyü, halı, dokuma, el sanatları

ABSTRACT

In this study, the carpet samples in Aşağıgölbehçe Village, Pertek district in Tunceli were studied. In the study, the catalogue was formed with sample drawings and pictures after giving information about carpets and Aşağı Gülbahçe Village. Also, the similarities between the carpet samples determined in the Aşağıgölbehçe Village and the carpets made in the various areas in Anatolia were discussed, giving an evaluation of the subject from a wide perspective.

Anatolia being a rich geography in terms of weaving art is especially attractive, with the weaving samples noticed with their unique and common features in all regions. One of the cities drawing interest with substantial samples in weaving in this geography. In the city, the existence of Shavak tribe adopted summer-winter pasture life style is one of the effective elements in development of weaving. One of the villages of Shavak tribe having significant samples in weaving is Aşağı Gülbahçe village formerly known as Kurmes. It is seen that the carpet samples we obtained after the researches in the village were woven in different forms such as couch, side, sole and praying mat.

Keyword(s): Tunceli, Aşağı Gülbahçe Village, carpet, weaving, handcrafts

¹ Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenen "Tunceli El Sanatları (2013-GS-B052)" adlı proje kapsamında yapılmıştır. Katkılarından dolayı Van YYÜ-Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

*Yrd. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü (e- posta: eyl2@hotmail.com)

GİRİŞ

Dokumalar arasında önemli bir yere sahip olan halı, yere sermek, örtü ve süs eşyası olarak kullanılmak üzere hazırlanmış düğümlü ve havlı dokumadır (Deniz, 1985:18). Kaynaklara göre düğümlü halıların ana vatanının Orta Asya olduğu bilinmektedir (Kırzıoğlu, t.y.:2; Deniz, 2000:19). Orta Asya’da Altay Dağları eteklerindeki mezar odalarında bulunan ve Hunlar’a ait olduğu düşünülen Pazırık Halısı, dünyanın en eski halısı olarak kabul edilmektedir (Aslanapa, 1987: 9; Diyarbakirli, 1984: 1-8; Görgünay-Kırzıoğlu, 2001:52). Bundan sonra bilinen en eski halılar doğu Türkistan’da bulunmuşlardır. Ardından, Eski Kahire’de (Fustat) bulunan ve Abbasi dönemine tarihlenen halılar gelmektedir. Anadolu-Türk halı sanatı, temelini Orta Asya’dan alarak, Selçuklular yoluyla Anadolu’ya yeniden gelmiş ve gelişimini burada sürdürmüştür. Selçuklu İmparatorluğu’nun 1308’de siyasi olarak tarih sahnesinden çekilmesinden sonra ortaya çıkan Beylikler döneminde de, halı ve düz yaygılar dokunmaya devam etmiştir. Bu dönemin halıları genellikle hayvan figürleriyle süslüdür. Bu nedenle Hayvan Figürlü Anadolu Halıları diye de bilinir. Osmanlı Beyliği, diğer kültür alanlarındaki gibi, halıcılıkta da Selçuklu ve Beylikler Dönemi geleneğini devam ettirmiştir. XV-XVI. yüzyıl Erken Osmanlı Devir Halılarını, Avrupalı ressamaların tablolarından tanıyoruz. Dört ayrı grupta ele alınan bu halılardan her bir grup kendi içinde özellikler gösterir. Hans Holbein’in tablolarında görülen bu halılar onun kendi adıyla anılmaktadır. Hatta II. grubu Holbein tarafından hiç resmedilmediği, Lorenzo Lotto’nun tablolarında rastlandığı halde, Holbein Halıları adıyla tanınır. XV- XVI. yüzyılda, Erken Osmanlı Devri’nde karşımıza çıkan bir başka halı grubu da kaynaklarda Geometrik Desenli Halılar veya Çengelli Halılar diye adlandırılan örneklerdir. Osmanlı devri Anadolu-Türk halıları XVI. yy.’da altın çağına erişir. Bu çağdaki halılar Klasik Osmanlı Devri Halıları adıyla bilinir. Saray Halıları ve Uşak Halıları olarak iki grubun çıktığı bu dönemden sonra halı sanatı Anadolu’da çeşitli merkezlerde gelişimini sürdürmüştür (Yetkin, 1991; Deniz, 2000: 19-48; Türkmen, 2001, 79-86). Zengin bir geçmişle yoğrulmuş halı sanatının güzel örneklerini günümüzde de Anadolu’nun çeşitli illerinde görmek mümkündür.

Anadolu’da halı dokuma konusunda ilgi çeken kentlerden biri de Tunceli ilidir (Güzel-Kulaz, 2016, 1321-1335). Bunun en önemli nedeni halen Şavak aşiretinin varlığını halen sürdürüyor olmasıdır. Şavaklılar’ın büyük çoğunluğu hâlâ yaylak- kışlak olarak yaşamakta ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Yöre halı dokumalarının çoğunluğu bu aşiret tarafından yapılmaktadır. Şavaklılar yaşadıkları yüksek yaylaların soğuğuna, rüzgârına karşı kendilerini koruyabilmek ve yaşadıkları çadırlarını sıcak tutabilmek için yüzyıllardır dokuma yapmakta, bu dokumalarda canlı renkleri ve geometrik desenleriyle yıllardır devam eden dokuma geleneği sürdürmektedirler. Yarı-göçebe hayat tarzı ve çevrelerinde çok bol bulunan koyunlardan elde ettikleri yün malzeme onları bu tip dokumalar yapmaya sevk etmiştir.

Şavak aşireti, geleneksel olarak, Tunceli ilinin güney ilçeleri olan Çemişgezek’in doğu ve Pertek’in batı kısımlarındaki köy ve mezralarda yerleşiktir. Yaylak-kışlak hayat tarzı olan aşiretin büyük çoğunluğu kış aylarını sürüleriyle birlikte genellikle Tunceli’deki köy ve mezralarında, yaz aylarını ise yine Dersim ile Erzincan ve Erzurum gibi yayla alanlarında geçirmektedirler (Kutlu,1987:10; Aksoy, 2011:1-2; Gültekin, 2013, 130-131). Pertek’de Akdemir bucağına bağlı Şavak köyleri olarak bilinen Bulgurtepe (Celedor), Yukarı Gulbahce (Yukarı Komras), Aşağı Gulbahce (Aşağı Komras), Ballıdut (Kohpinik), Govdeli (Tahsu), Tuzbası (Nisirto), Cukurca (Behrav), Ayazpınar (Titinik), Konaklar adında dokuz köy yer almaktadır (Kutlu,1987: 10-11). Aşağı Gülbahçe Köyü’nde yapılan araştırmalarda tespit edilen halı örnekleri, yöredeki halı dokumacılığı hakkında genel bir fikir vermesi

açısından önemlidir. Çalışma kapsamında birbirinden farklı özelliklere sahip sekiz halı örneği seçilerek katalog düzeni içerisinde yöresel özelliklerine göre tanıtılmış ve Anadolu'nun diğer yöreleriyle olan benzerlikleri vurgulanmaya çalışılmıştır.

I. Aşağı Gülbahçe Köyü (Tunceli-Pertek) Halı Dokuma Örnekleri

Aşağı Gülbahçe Köyü, Tunceli İli'nin Pertek İlçesine bağlı bir Şavak köyüdür. **Köyün** eski adı Kurmes'dir. Köy, karasal iklimin etki alanındadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır (<https://tr.wikipedia.org/>,13.10.2016). Bu durumda halı kilim ve diğer dokuma sanatlarının gelişiminde oldukça etkilidir. Köyde, yörenin genel olarak halı dokuma özelliklerini taşıyan çok sayıda halı örneği yer almaktadır.

Gördes düğümünün kullanıldığı bu halıların dokunmasında kullanılan tezgâh tipi, basit yer tezgâhidir. Dokumalarda kullanılan malzeme ise yündür. Yün, köyde yaşayan Şavak aşiretinin yayla döneminde koyun ve kuzuların kırılması ile elde edilir. Bu kırım işlemleri sıcakların başlangıcında ve bitkilerin dikenli tohumlarının yünlere yapışmadığı dönemde, çoğunlukla Haziran ve Temmuz aylarında yapılmaktadır. Kırım sonunda elde edilen yünler önce yıkanıp temizlenir, ardından yün tarağı ile taranıp ip haline getirmek için teşi (iğ) ile eğirme işlemi yapılır. Hazırlanan bu iplikler, daha sonra, yörede bulunan kök boya (run), soğan kabuğu, böğürtlen kökü, ceviz kabuğu gibi bitkilerden elde edilen boylarla renklendirilir. Dokumalarda her ne kadar bitkisel boylar tercih edilse de bazı örneklerde anilin boyanın da kullanıldığı görülmektedir (Güzel-Kulaz, 2016, 1321-1335).

Halı örneklerinin tamamı birbiriyle benzerlik gösteren motif ve kompozisyonlara sahiptir. Bu nedenle birbirinden farklı örnekler inceleme konusu olarak seçilmeye çalışılmıştır. Yörede tespit edilen halıların yaygı dışında yastık ve minder halısı amaçlı kullanıldığı da görülmektedir. Bu örnekler yörede yok olmaya yüz tutmuş halı sanatının yegâne temsilcileridir. Dolayısıyla yörenin kültürel mirasının korunması açısından önem taşımaktadır.

İncelemiş olduğumuz örnekler ve özellikleri şöyledir:

Örnek no: 1

Adı : Koçboynuzlu gôl/göllü halı
Dokuma tekniği : Gördes Düğümü
Malzeme : Yün- Bitkisel -Anilin boya
Ölçüleri : 97 x 425 cm
Kullanılan renkler: Kırmızı, devetüyü, lacivert, pembe, turuncu ve bej
Dokuyan kişi : Rukiye Aslaner
Dokunduğu yer : Aşağıgülbahçe Köyü - Pertek- Tunceli
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 97x425 cm ölçülerindeki yan (sedir) halısı, yörede göllü/ göllü halı olarak tanımlanmaktadır (Res.1,Çiz.1-3). Halının kırmızı zemini birbirlerinden çiçek motifli kenarsularıyla ayrılan yedi dikdörtgen kartuşa bölünmüş ve bu kartuşların zeminleri atlamalı olarak kırmızı ve lacivert olarak renklendirilmiştir. Dikdörtgen kartuşların her birinde, koçboynuzu motiflerinin karşılıklı yerleştirilmesiyle oluşturulmuş göller yer almaktadır. Bu göller birbirinden farklı bir düzenlemeye sahiptir. Göllerin iç kısmı, akrep, yıldız, koçboynuzu- yin- yang/aşk birleşim, çengel/çakmak, bereket, nik/çengel, ve ejder ayağı motifleriyle bezelidir. Göllerin dışında kalan kısımlar ise yin - yang/aşk birleşim ve yıldız motifleri ile dolgulanmıştır.

Halının kırmızı zeminli kenarsuyu kuşağı, nazarlık/muska motifleriyle bezenmiştir. Bu motiflerin arasında az sayıda çiçek motifine yer verilmiştir.

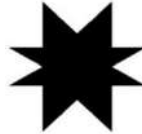
Resim 1. Koçboynuzlu gôl/göllü halı

Çizim 1. Koçboynuzlu gôl/göl

Çizim 2. Muska/nazarlık motifi

Çizim 3. Yıldız motifi

Örnek no: 2

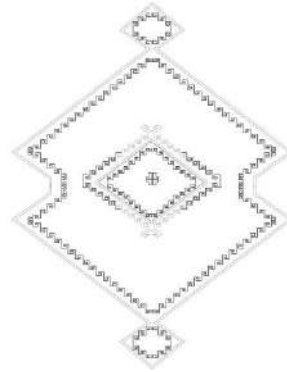
Adı : Akrep motifli, madalyonlu halı
Dokuma tekniği : Gördes Dügümü
Malzeme : Yün- Bitkisel boya
Ölçüleri : 385 x 392 cm
Kullanılan renkler: Bordo, devetüyü, lacivert ve beyaz
Dokuyan kişi : Anık Öz
Dokunduğu yer : Aşağıgülbahçe Köyü - Pertek- Tunceli
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 385x392 cm ölçülerindeki halının bordo zemini, yörede nik olarak adlandırılan ejder ayaklı akrep motifleri ile dolgulanmıştır (Res.2, Çiz.4). Bu motiflerin ortasında, halının tam merkezinde diğer akrep motiflerden daha büyük tutulmuş ve yörede nik olarak adlandırılan ejder ayakları ile çevrili bir dörtgen madalyon yer almaktadır. Bu dörtgenin başlangıç, bitiş ve merkezinde birer akrep motifi yer almaktadır. Akrep motiflerinin ortası ve dokumadaki ara boşluklar ise çiçek motifleri ile bezenmiştir.

Üç sıra halinde düzenlenen kenarsuları içten dışa doğru birincisinde, yörede kertik olarak adlandırılan testere ağzı/suyolu motifi ikincisinde, çiçek ve dallardan oluşan sarmaşık motifi sonuncusunda da yine kertik/testere ağzı/suyolu motifi ile bezenmiştir.

Resim 2. Akrep motifli, madalyonlu halı

Çizim 4. Madalyon motifi

Örnek no: 3

Adı : Akrep Motifli Halı
Dokuma tekniği : Gördes Düğümü
Malzeme : Yün- Bitkisel boya
Ölçüleri : 385 x 392 cm
Kullanılan renkler: Bordo, devetüyü, lacivert ve beyaz
Dokuyan kişi : Asya Aslaner
Dokunduğu yer : AŞağıgülbahçe Köyü - Pertek- Tunceli
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 206x294 cm ölçülerindeki taban halısının bordo zemini, dikey ekseninde dört kuşaktan oluşan ve yörede nik olarak adlandırılan ejder ayaklarıyla çevrili akrep motifleri ile dolgulanmıştır. Bu motiflerin içinde ve ara boşluklarda çiçek motifleri yer almaktadır (Res.3,Çiz. 5).

Üç sıra halinde düzenlenen kenarsularından içten dışa doğru birincisinde, yörede kertik olarak adlandırılan testere ağzı/suyolu motifi ikincisinde, çiçek ve dallardan oluşan sarmaşık motifi sonuncusunda da yine kertik/testere ağzı/suyolu yer almaktadır.

Resim 3. Akrep motifli halı

Çizim 5. Akrep motifi

Örnek no: 4

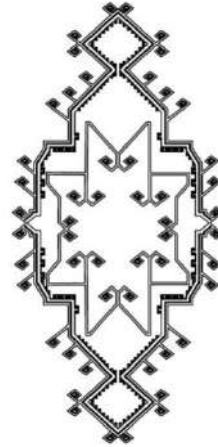
Adı : Madalyon/Göbekli Halı
Dokuma tekniği : Gördes Düğümü
Malzeme : Yün- Bitkisel boya- Anilin boya
Ölçüleri : 134x 370 cm
Kullanılan renkler: Bordo, turuncu, devetüyü, gri, lacivert, beyaz ve su
Dokuyan kişi : Yadigâr Aslaner
Dokunduğu yer : Aşağıgülbahçe Köyü - Pertek- Tunceli
İnceleme tarihi :11.07.2014

Tanım: 134x370 cm ölçülerindeki sedir (makat) halısı, merkezi bir kompozisyon göstermektedir (Res.4, Çiz.6). Halının bordo zemini, madalyon/göbekli formunda düzenlenmiştir. Merkeze iki tepelikli bir göbek yerleştirilmiştir. Bu göbeğin dış çevresi yörede nik olarak adlandırılan çengel motifleriyle çevrili, iç kısmı ise yıldız motifi ile dolguludur. Yıldız motifinin iç köşeleri de nik/çengel motifi ile çevrelenmiştir. Halının boş kalan uç köşeleri soyut bitkisel bir düzenlemeye sahiptir.

İki sıra halinde düzenlenen kenarsularından içten dışa doğru birincisinde, çiçek ve dallardan oluşan bitkisel bir düzenlemeye ikincisinde ise koçboynuzu motifine yer verilmiştir.

Resim 4. Madalyonlu halı

Çizim 6. Madalyon motifi

Örnek no: 5

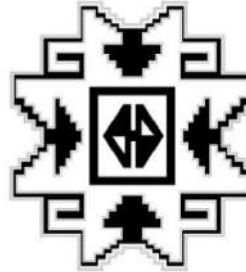
Adı :Yıldızlı/Boynuzlu Göllü/ Göllü halı
Dokuma tekniği :Gördes Düğümü
Malzeme :Yün- Bitkisel Boya
Ölçüleri : 117 x 282 cm
Kullanılan renkler: Lacivert, devetüyü, beyaz, bordo ve gri
Dokuyan kişi :Asya Aslaner
Dokunduğu yer :Aşağıgülbahçe Köyü- Pertek-Tunceli
İnceleme tarihi :11.07.2014

Tanım: 117x282 cm ölçülerindeki yan (sedir) halısının devetüyü rengindeki zemini, iki adet dış hatları gri renkli koçboynuzu ve ejder ayakları ile belirlenen altıgenle dolgulanmıştır (Res. 5 -Çiz. 7). Bu altıgenler yörede, göle hustu/göle hust (boynuzlu göl) olarak adlandırılmaktadır. Göller, ejder motifli birer tepelikle sonlandırılmıştır. Göllerin ortasında sekiz kollu yıldız motifi yer almaktadır. Göllerin dışında kalan boşluklarda çiçek motifleri yer almaktadır.

Halının zeminini tek kenarsuyu kuşağı çevrelemektedir. Kenarsuyunun içi dallarla birbirine birleşen çiçek motifleri ile bezenmiştir. Dokuma kenarları saçaklarla sonlandırılmıştır. Saçaklar örgülüdür.

Resim 5. Yıldızlı/boynuzlu göllü/ göllü halı

Çizim 7. Sekiz kollu yıldız motifi

Örnek no: 6

Adı : Bitkisel Motifli Yastık Halısı
Dokuma tekniği : Gördes Düğümü
Malzeme : Yün - Bitkisel – Anilin Boya
Ölçüleri : 36 x 80 cm
Kullanılan renkler: Sarı, kırmızı, indigo mavisi, su yeşili, gri, kahverengi, lacivert
Dokuyan kişi : Yıldız Öz
Dokunduğu yer : Aşağıgölbahçe Köyü- Çemişgezek-Tunceli
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 36 x 80 cm ölçülerindeki yastık halısının lacivert zemini, peş peşe üç tane göl/göl motifi ile dolgulanmıştır. Bu göllerin içerisi karanfil motifi ile bezenmiştir. (Res.6- Çiz.8). Ortadaki daha dar olmak üzere üç kartuşa ayrılmış olan örnekte, ortadaki kartuşta kahverengi bir madalyon içerisinde sade bir stilize çiçek motife yer verilirken diğer iki kuşakta sarı, kırmızı, gece mavisi ve kahverengi renkleriyle oluşturulmuş birer tane kelebeğe benzer bir çiçek motifine yer verilmiştir. Bu stilize çiçeklerin merkez ve bağlantı noktalarına birer tane çiçek motifi yerleştirilmiştir.

Zemini çevreleyen tek sıra kenarsuyu, birbirleriyle bağlantılı nik/çengel motifleri ile bezenmiştir. Yastığın arka yüzü sade tutulmuştur.

Çizim 8. Stilize çiçek motifi

Resim 6. Bitkisel motifli yastık örneği

Örnek no: 7

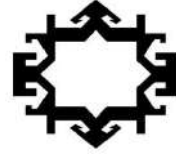
Adı : Bereket motifli halı yastık
Dokuma tekniği : Gördes Düğümü
Malzeme : Yün - Bitkisel Boya
Ölçüleri : 53 x 100 cm
Kullanılan renkler: Bordo, su yeşili, sarı, lacivert, gri, kırmızı, turuncu, beyaz
Dokuyan kişi : Yedigâr Aslaner
Dokunduğu yer : Aşağıgülbahçe Köyü- Çemişgezek-Tunceli
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 36 x 80 cm ölçülerindeki yastık halısının lacivert zemini, ortadaki daha dar olmak üzere üç kartuşa ayrılmıştır. Kırmızı zeminli dar kuşak akrep ve yıldız motifleri ile bezenmiştir. Lacivert zeminli köşe kartuşlar ise bereket motifi ile bezelidir (Res.7- Çiz. 9-10-11).

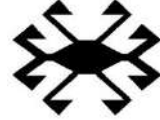
Zemini çevreleyen tek sıra kenarsuyu, çiçek ve dallardan oluşan bitkisel bir motif ile bezenmiştir. Yastığın arka yüzü sade tutulmuştur.

Resim 7. Halı Yastık Örneği

Çizim 9. Bereket motifi

Çizim 10. Akrep motifi

Çizim 11. Yıldız motifi

Örnek no: 8

Adı : Bitkisel Motifli Minder Halısı

Dokuma tekniği : Gördes Düğümü

Malzeme : Yün – Bitkisel - Anilin boya

Ölçüleri : 36 x 80 cm

Kullanılan renkler: Sarı, kırmızı, gece mavisi, su yeşili, mor, gri, kahverengi, lacivert, çimen yeşili, beyaz

Dokuyan kişi : Yıldız Öz

Dokunduğu yer : Aşağıgülbahçe Köyü- Çemişgezek-Tunceli

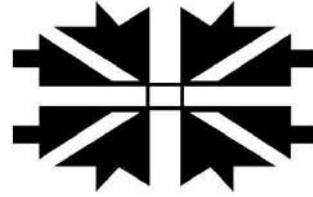
İnceleme tarihi : 11.07.2014

Tanım: 36 x 80 cm ölçülerindeki minder halısı, merkezi bir kompozisyona sahiptir. (Res.8-Çiz.12). Halı örneğinin merkezinde sekizgen bir göl/göl yer almaktadır. Bu gölün içene bir kelebeği andıran stilize çiçek motifine yer verilmiştir. Halının arka yüzü ise bez ayağı tekniği ile dokunmuştur.

İki sıra halinde düzenlenen kenarsularından içten dışa doğru birincisinde , suyolu ikincisinde ise çiçek motifine yer verilmiştir.

Resim 8. Bitkisel motifli yastık örneği

Çizim 12. Stilize çiçek motifi

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu'da oldukça gelişkin olan halı sanatının örneklerini gördüğümüz kentlerden biri de Tunceli'dir. Kentin genelinde karşımıza çıkan halı sanatı özellikle Şavak aşiretinin yaşadığı köylerde yoğunlaşmaktadır (Aksoy, 2011). Bu köylerden biri olan Aşağı Gülbahçe (Kurmes) Köyü'nde çok sayıda halı örneği bulunmaktadır. Çalışmamızda, benzer örneklerin dışında, farklılıklar gösteren sekiz halı örneği incelenmiştir. Halıların çözgü ve atkı iplikleri, Haziran ve Temmuz aylarında yapılan kırkım işlemi sonrasında elde edilen yünlerin teşi (iğ) kullanılarak eğrilmesi sonucunda elde edilmektedir. Bu iplikler çoğunlukla bitkisel boyalarla renklendirilmişse de anilin boya da kullanılmıştır. Halılar köylülerin kendi imkânlarıyla oluşturdukları tevin/tevn adı verilen yer tezgâhlarında dokunmuştur. İncelenen halıların tamamında Gördes düğüm tekniği kullanılmıştır.

Örnekler; yan halısı, sedir halısı, taban halısı ve minder halısı olarak farklı amaçlarla dokunmuştur. Ölçüleri, kullanım yerleri ve ihtiyaca göre değişiklik göstermekle birlikte daha çok yan halı ve sedir (makat) halısı örneklerinin yapıldığı görülmektedir. Büyük boyutlu taban halılarının sayısı daha azdır.

Halılarda genel olarak zemin, yörede göl olarak adlandırılan madalyonlu bir kompozisyon düzenine sahiptir. Bu madalyonlar zemine ana motif olarak yerleştirilmiştir. Örneklerin ölçülerine göre bu madalyonların sayıları değişebilmektedir. Bazı örneklerde zemin, sayıları 3, 5 veya 7 arasında değişen madalyonlarla bazı örneklerde ise tek madalyonla dolgulanmıştır. Genel olarak göllerin aralarında kalan boşluklara da dolgu olarak Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaygın olarak gördüğümüz akrep, yin- yang, göz/nazar, koçbaşı gibi motifler yerleştirilmiştir. Bu tarz dokumanın yanı sıra bitkisel motifli örnekler de bulunmaktadır. Genellikle tek-çift ve üç adet kenarsuyu kullanılmış örneklerde çoğunlukla bitkisel motif, yıldız, nik/çengel motifleri görülmektedir.

Gerek kompozisyon gerekse motif olarak bu örneklerin benzerlerini Anadolu'nun birçok yöresinde bulmak mümkündür.

Örnek no: 1'de görülen Göllü halının benzerlerini Anadolu'nun Çanakkale gibi batı (Res. 11) (Deniz, 2000: 259, Res. 13) ve Adıyaman gibi doğu bölgelerindeki halılarda görmek mümkündür (Kurzioğlu, t.y.: 66, Res. 42). Bu benzerlik hem kompozisyon hem de kompozisyonu oluşturan motiflerde karşımıza çıkar. Ayrıca kompozisyon düzeni açısından Erken Dönem Osmanlı Halılarındaki Holbein III. tipe benzerliği de dikkat çekicidir (Res. 9) (Aslanapa, 1997, 22, Res. 5; Yetkin, 1991: Levha 40).

Resim 9. III. Holbein tipi halı, 16. yy, Berlin İslam Eserler Müzesi (Aslanapa, 1997, 22, Res. 5)

Yörenin halıları arasında çok sayıda göllü (madalyonlu) örneklerinin yanı sıra tek göllü (madalyonlu) olanları da mevcuttur. Böyle bir örneği gördüğümüz Örnek no: 4'teki madalyon göbekli halı örneğinde merkeze iki tepelikli bir madalyon yerleştirilmiştir. Bu madalyonun dış çevresi yörede nik olarak adlandırılan çengel motifi ile çevrilidir. Bu örneğin benzer biçimlerini Konya Ladik –yastık halılarında görmek mümkündür (Res. 10), (Karpuz, 2012, 71, Res. 36-37). Ayrıca Konya- Karapınar yöresi göbekli halılarında da benzer uygulamalarla karşılaşmaktadır (Karaçağ, 2011, 76, Res. 9). Örneklerin tümü, madalyonlu ve madalyonun dış çevresi nik motifleriyle çevrilidir. Yine madalyonlu örnekler açısından en zengin örnekler Uşak madalyonlu halılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yetkin, 1991, 88-90).

Resim 10. Konya Ladik –yastık halıları, 20.yy. (Karpuz, 2012, 71, Res. 36-37)

Yörede dikey ekseninde gelişen kuşaklardan oluşan halı örneğini gördüğümüz örnek no: 3'teki halı örneği form olarak Uşak Halısına (Aslanapa, 1997, 24, Res. 6) benzemekle birlikte kullanılan motif ile ayrılmaktadır (Res. 11).

Resim 11. Beyaz zeminli Uşak Halısı, 13.yy, Konya Mevlana Müzesi (Aslanapa, 1997, 22, Res. 6)

Yörede karşımıza çıkan halı gruplarından biri de yıldızlı halılardır. Örnek no: 5'te görmüş olduğumuz yıldızlı halı örnekleri ile Uşak yıldız madalyonlu halılar (Res. 12); (Yetkin, 1991: 158, Lev. 51) ve Kars yöresine ait yıldızlı halı örnekleri, renk ve kompozisyon olarak benzerlik göstermektedir (Kırzıoğlu, t.y.: 93, Res. 70). Örneklerde zemine ana motif olarak işlenen yıldız şeklindeki madalyon genel hatlarıyla aynıdır.

Resim 12. Yıldızlı Uşak Halısı, 17. Yüzyıl, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Yetkin, 1991, Lev. 51)

Yörede karşımıza çıkan halı gruplarından bir diğeri; bitkisel motiflerin yoğun olduğu halılardır. Örnek no: 6 ve Örnek no: 8’da görmüş olduğumuz halılar, bitkisel motiflerin uygulanışı bakımından çiçekli Uşak halısında görmek mümkündür (Yetkin, 1991, 90, Res. 51). Her iki örnekte de bitkisel bir düzenleme vardır. Ancak birbirinden farklı iki uygulama olarak karşımıza çıkarlar. Dokumada kullanılan stilize bitkisel motifin birebir aynısını Ağrı – Doğubeyazıt ilçesindeki yastık halısında görmek mümkündür ((Kırzioğlu, t.y.: 83, Res. 59).

Ayrıca yörede kenarsularının çoğunlukla bitkisel motifler ve yıldız motifleri oluşturulduğu görülmektedir. Bu tarz bir uygulama Anadolu’da oldukça sık görülmektedir (Res. 13), Anadolu dışında da Azerbaycan ve Ahıska Bölgesindeki dokumalarda karşımıza çıkmaktadır (Aliyeva, 2102, 25, Res. 9) .

Resim 13. Konya- Taşpınar Halı Örneği, Elazığ Müzesi

Araştırma kapsamında incelenen örneklerde dolgu motifi olarak kullanılan nık/çengel/çakmak, koçboynuzu, göz, muska ve suyolu gibi motifler, Anadolu ile Azerbeycan ve Kırgızistan gibi Anadolu dışındaki diğer Türk Cumhuriyetliklerinin dokumalarında yaygın olarak görülen motiflerdir (Acar, 1975; Alantar, 2007; Erbek, 2002).

Gerek yukarıdaki karşılaştırmalar ve gerekse motif benzerlikleri Anadolu’daki dokumalar arasında bir kültür birliğine işaret etmektedir. Geleneksel kültürün önemli bir parçası olan bu ürünler ne yazık ki hızla değişen teknoloji karşısında yenik düşmüş ve tükenme aşamasına gelmiştir. Hatta öyle ki bu teknoloji dokuma ve örme sanatının içine kadar girmiştir. Sadece bu köyde değil kentin genelinde bu durumu izlemek mümkündür. Dokumada cep telefonları için yapılan kılıflar bunun en önemli göstergesidir (Res. 14). Bu nedenle, bugüne kadar yapılmış olan ürünlerin belgelenmesi ve aynı zamanda üretimlerinin devam etmesi için gerekli teşvik projelerinin hazırlanması, ivedilikle ele alınması gereken bir konudur.

Resim 14. Şahhanım Koçoğlu tarafından 1992’de yapılmış olan telefon kılıfı, Sarıbalta Köyü, 11.07.2015

KAYNAKÇA

Acar, Belkıs (1975). *Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar*, İstanbul: Ak Yayınları.

Aksoy, Elif (2011). Şavak Havlı ve Havsız Kirkitli Dokumaları, (Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alantar, Hüseyin (2007). *Motiflerin Dili*, İstanbul: Yorum Yayıncılık.

Aliyeva, Minara (2012). “Ahıska Türklerinde Halı Kültürü” *Arış, Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı, 8, Kasım, (Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma (Kilim-Cicim-Zili-Sumak) Sempozyumu (01-04 Kasım Alanya) Özel Sayısı 4. , 16-25.

Aslanapa, Oktay, (1987). *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık.

----- (1997). “Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi”, *Arış, Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı, 3, Aralık, 25-27.

Deniz, Bekir (1985). “Geçmişten Günümüze Halıcılık”, *Türk Halı Sanatı I. Bilim, Birlik, Başarı*, S.46, İzmir, 18-32.

----- (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Diyarbakirli, Nejat, (1984) “Pazırık Halısı”, *Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halıları Özel Sayısı*, Sayı 32, İstanbul, 1-8.

Erbek, Mine, (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gültekin, Ahmet Kerim, (2013)“Kültürel Kimliklerin Çeşitleri bağlamında Özgün Bir Örnek: “Şavak Aşireti”, *Antropoloji*, Sayı: 26, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 130-156.

Güzel, Eylem- Kulaz, Mehmet, (2016).“Tunceli-Çemişgezek- Doğan Köyü Halı Dokuma Örnekleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2016 20(4): 1321-1335

Karacağ, Abdullah, (2011) “Karapınar (Konya) Yöresi Göbekli Halıları”, *Arış, Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı, 5, Mart, (Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma (Kilim-Cicim-Zili-Sumak) Sempozyumu (01-04 Kasım Alanya) Özel Sayısı 1. , 72-87.

Karpuz, Emine, (2012). “ Lâdik (Konya) Halıcılığının Günümüzdeki Durumu” *Arış, Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı, 7, Mart, (Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma (Kilim-Cicim-Zili-Sumak) Sempozyumu (01-04 Kasım Alanya) Özel Sayısı 3. , 42-73.

Kırzioğlu, Neriman, (t.y.). *Doğu Yöresi Halıları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

-----Görgünay (2001). *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Yanışlar (Motifler)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Kutlu, M. Muhtar, (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:84.

Türkmen, Nalan. (2001), *Orta Asya Türkmen Halıları İle Tarihi Anadolu-Türk Halılarının Ortak Özellikleri*, Ankara : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Yetkin, Şerare, (1991). *Türk Halı Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları. 2. Baskı.

<https://tr.wikipedia.org/>, Erişim Tarihi: 13.10.2016